

فهرست

مقدمه ۷

بخش اول: ماه مبارک رمضان

۱۱	وجوب روزه	۲۶	ویژگی های شب قدر
۱۹	رمضان	۲۶	رقم خوردن سرنوشت
۲۱	ویژگی های ماه رمضان	۲۶	آغاز و پایان سال
۲۱	مشخصات ماه رمضان	۲۷	اختصاص آن به پیشوایان
۲۱	سیمای رمضان	۲۷	نزول فرشتگان در آن شب بر صاحب الأمر
۲۲	ویژگی های ماه رمضان	۲۷	آن شب، تا دمیدن سپیده ایمن است
۲۲	وجود شب قدر	۲۷	تداوم شب قدر
۲۳	نزول کتب آسمانی	۲۷	پوشیده بودن شب قدر
۲۳	به بند کشیده شدن شیطان	۲۸	بوی خوش شب قدر
۲۵	شب قدر	۲۸	شب قدر کدام شب رمضان است؟
۲۵	علت نام گذاری	۲۹	تکلیف شب قدر

بخشی دوم: رقیبه روزهای ماه

اصحاب و اعدای	۳۳	سخن در فضیلت توفیق ماه رمضان و
آداب روزهای	۳۴	تشویق بر آنها
مهمترین آداب	۳۵	بیت استصحاب هموار رکعت در ماه
تفکری دادن به روزهای	۳۸	رمضان
انفال کردن	۳۸	نگاشتن هر باره با قلعه
زیاده قرآن خواندن	۳۸	قصه از اهل نمازگزار در کوشش ..
زیاده استغفار کردن	۳۸	بیت ترواحیم تسکین با عبادت
زیاده نماز خواندن	۳۸	مهمتر
زیارات امام حسین (ع)	۳۹	بیتگرنگی بعد از روز نماز رکعت
شعره بعد از گفتن شب نیست و		بیت در ماه رمضان
موم	۳۹	آداب بیرون آمدن از میخانه خدا ..
اصناف	۳۹	روایح با ماه در آخرین جمعه آن ..
آنچه برای روزهای شایسته است ..	۴۰	عید ظهر
آنچه پس از روزهای روزهای سزاوار		آداب شب عید
نیست	۴۰	آداب روز عید
آنچه هنگام انتظار سزاوار است ..	۴۱	فضیلت نماز عید
آداب مخصوص شبهای ماه رمضان ..	۴۵	آنچه پیش از رفتن به سوی نماز عید
آداب مخصوص روزهای ماه رمضان ..	۴۵	سزاوار است
کتاب غسل	۴۵	آنچه هنگام رفتن به سوی نماز
بیت نماز	۴۵	سزاوار است
آداب مشترک شب فطر	۴۶	آداب نماز عید
توفیق ماه رمضان	۴۷	برخی از احکام ماه رمضان
قصه دو رکعت نماز در هر شب ..	۴۷	

مقدمه

اولاً در مطالعه از ریشه لغوی^۱ به معنای بارانی است که اول پاییز می بارد و یا به معنای دانه سنگ است که از شدت گرمای آفتاب داغ شده باشد.^۲ در روایات، این ماه را به خاطر تأثیر آن در پاکسازی جان از آلودگی های گناهان و پاکسازی روان از خطاهای مضان نامیده اند. از پیامبر (ص) روایت شده است که:

إِنَّمَا نَشَى رَمَضَانَ بِأَنَّهُ تَرْمِضُ الذُّنُوبَ^۳

این ماه را رمضان نامیده اند چون گناهان را ترمز می داند.

این نام گذاری، هم با ریشه لغوی در مطالعه و هم با سرکات و آثار این همخوانی است.

پیامبر (ص) در این مورد می فرماید:

لَمْ يَعْطَمْ الْعِبَادَةَ مَا فِي رَمَضَانَ لَسَقَطَتْ أَرْبَعُونَ رَمَضَانَ

ترجمه^۴

۱. الفهرست، ج ۱، ص ۱۰۰، ص ۱۳۳۹

۲. الفهرست، ج ۱، ص ۱۰۰

۳. بقره، ج ۱، ص ۱۰۰، ص ۱۰۰

اگر بندگان بدانند که در رمضان، چه [نعمت‌ها و آثاری] هست، آرزو می‌کنند که رمضان، یک سال باشد.

بنابراین، می‌توان گفت همان‌گونه که «فروردین»، آغاز تجدید حیات مادی برای گیاهان در دنیای طبیعت است؛ «ماه رمضان»، آغاز تجدید حیات معنوی انسان در عالم انسانیّت است.

این‌گونه است که خدای متعال در میهمان‌سرای رمضان، جان‌ها و روح‌های دوستانش را به ضیافت فراخوانده است، نه بدن‌ها و وجود مادی آنان را و این، ضیافتی است که جز او، کسی ارزش آن را نمی‌داند. خدای سبحان فرموده است:

الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أُجْزِي بِهِ؛^۱

روزه، از آن من است و من خود، پاداش آن را می‌دهم.

برای تبیین و شناخت ماه رمضان، به صورت مختصر در یک بخش به وجوب و ویژگی‌های این ماه و در بخش دوم به آداب و احکام این ماه می‌پردازیم.

بخش اول: ماه مبارک رمضان

وَجِبَتْ

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: بر تو باد روزه، که عبادتی ناب است.^۱
برای شناخت ماه رمضان، لازم است به قرآن و کلام معصومین علیهم‌السلام رجوع کنیم.

با نگاهی اجمالی در روایت پیش رو این مسئله آشکار می‌شود که در قرآن کریم، دلیل روزه گرفتن را پرهیزگاری عنوان می‌کند. از منظر امام سجاده علیه‌السلام، دلیل روزه گرفتن، امر خداوند عنوان می‌شود. امام باقر علیه‌السلام آن را بنای اسلام می‌داند و امام صادق علیه‌السلام روزه را راه رهایی بنده از سكرات جهنم^{۱۱} عنوان می‌کند.

قرآن کریم می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید؛ روزه بر شما نوشته (واجب) شده است. آن‌گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند، نوشته شده بود. باشد که پرهیزگار شوید».^۲

۱. کنز العمال، ج ۸، ص ۴۵۰، ح ۲۳۶۰۹.

۲. سوره بقره، آیه ۱۸۳.

پیامبر خدا ﷺ می آورد که: حبیب من جبریل گفت: «مَثَل این دین، همچون مَثَل درختی ثابت و استوار است. ریشه اش ایمان است و رگ هایش نماز. آب آن، زکات است و شاخ و برگش، روزه».^۱

در حدیث معراج آمده است که: پیامبر ﷺ از پروردگارش در شب معراج پرسید: ... پروردگارا، رهاورد روزه چیست؟

فرمود: «روزه، حکمت می آورد و حکمت، معرفت می آورد و معرفت به یقین می رساند. هرگاه بنده به یقین رسید، در این فکر نیست که در چه حالی روزه اش را آغاز می کند؛ در تنگ دستی یا توانگری».^۲

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند که خداوند فرموده است: «روزه، برای من است و خودم پاداش آن را می دهم».^۳

در کلامی دیگر پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: هر کار انسان، چند برابر می شود. کار نیک، ده برابر تا هفتصد برابر می شود؛ اما خداوند فرموده است: «مگر روزه، که برای من است و خودم پاداش آن را می دهم، چرا که روزه دار، خواسته دل و خوراکش را به خاطر من وامی گذارد».^۴

این که روزه برای خداست و این شرافت را یافته که به خداوند، نسبت داده شود؛ دو دلیل دارد:

نخست، عملی پنهان است و چیزی نیست که دیده شود. بر خلاف همه عبادت ها که در معرض دید مردم انجام می شوند؛ روزه، عبادتی است که جز خدا آن را نمی داند؛ چرا که کاری است باطنی که همان صبر است.

دوم، این که: روزه، سرکوبی دشمن خداست؛ چون ابزار شیطان ملعون،

شهوة است و شهوات با خوردن و آشامیدن، نیرو می یابند. از این رو، پیامبر ﷺ فرموده است:

شیطان، همچون خون، در وجود آدمی جاری می شود، پس گذرگاه های او را با گرسنگی، تنگ کنید...^۱

امام علی علیه السلام در اولین روز از ماه رمضان این گونه خطبه را ایراد می کند که: ای روزه دار، در کار خود بیندیش، که تو در این ماه، میهمان پروردگار خویش هستی. بنگر که در شب و روز چه حالی داری و چگونه اعضای خود را از نافرمانی پروردگارت ننگه می داری.

مبادا در شب، خواب باشی و در روز، غافل. در غیر این صورت، این ماه می گذرد و بارگناهت بر دوشت می ماند و آن روز که روزه داران پاداش خود را می گیرند؛ تو از زیانکاران می شوی و آن روز که آنان از کرامت مولایشان نصیب می برند؛ تو از محرومان هستی و آن گاه که آنان از سعادت همسایگی با پروردگارش برخوردار می گردند؛ تو از رانده شدگان می گردی...^۲

امیرالمؤمنین علیه السلام روزه را عامل نگهداری انسان می داند.

امام علی علیه السلام می فرمایند: خداوند، بندگان مؤمن خویش را با نماز، زکات و روزه گرفتن نگهداری کرده است تا اعضایشان آرامش یابد و چشمانشان خشوع پیدا کند و جان های شان و دلشان، متواضع شود و غرور از آنان زدوده گردد، به دلیل حکمت هایی که در آن است؛ همچون: خاکی شدن چهره های عزتمند از روی تواضع، به زمین چسبیدن اعضای شریف از روی فروتنی، و چسبیدن شکم ها به پشت ها از روی رام شدن.^۳

۱. فضائل الأشهر الثلاثة، ۱۰۸/۱۰۱.

۲. إحياء علوم الدين، ج ۱، ص ۳۴۷.

۳. نهج البلاغه، خطبة ۱۹۲.

۱. ارشاد القلوب، ص ۲۰۳.

۲. صحيح مسلم، ج ۲، ص ۸۰۷ ح ۱۶۴.

۱. علل الشرايع، ۵/۲۴۹.

۲. تهذيب الأحكام، ج ۴، ص ۱۵۲ ح ۴۲۰.

امام سجّاد علیه السلام در تبیین این امر الهی می فرمایند: خداوند، پنج چیز را واجب کرده است: نماز، زکات، حج، روزه و ولایت ما اهل بیت.^۱

امام باقر علیه السلام می فرمایند: اسلام بر پنج پایه بنا شده است: برپا داشتن نماز، پرداختن زکات، حجّ خانه خدا، گرفتن روزه ماه رمضان و ولایت ما اهل بیت.^۲

و امام صادق علیه السلام می فرمایند: از مرده در قبر درباره پنج چیز سؤال می شود: نمازش، زکاتش، حجّش، روزه اش، و ولایتش نسبت به ما اهل بیت.^۳ امام حسن عسگری علیه السلام دلیل این حکم الهی را این گونه عنوان می کند که ثروتمندان به طریقی از حال و روز فقیران با خبر شوند.

حمزة بن محمّد از امام عسکری علیه السلام می پرسد: چرا خداوند، روزه را واجب ساخته است؟

امام علیه السلام چنین جواب داد: «تا ثروتمند، سختی گرسنگی را دریابد و بر نیازمند، دلسوزی کند».^۴

از نتایج بارز روزه، برانگیختن حس همدردی نسبت به مستمندان و هموعان تنگدست است.

«و هو [شهر رمضان] شهر المواساة»^۵ ماه مبارک رمضان، ماه یاری رساندن است. ۱۴

در کتاب النهایة ابن اثیر آمده است:

با همه عبادت هایی که بندگان با انجام دادن آنها به خداوند، تقرّب می جویند؛ مانند: نماز، حج، صدقه، اعتکاف، دعا، نیایش، قربانی و انواع عبادت های دیگر، مشرکان نیز با همان خدای خویش را می پرستند؛ اما هرگز

شنیده نشده است که گروهی از مشرکان و پیروان مذاهب در دوران های پیشین، معبود خود را با «روزه» پرستیده باشند و بدین وسیله به آن تقرّب جسته باشند.

قرآن کریم از روزه به «صبر» تعبیر کرده است: «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ...»^۱ از صبر (روزه) و نماز کمک بگیرید.

«شَهْرُ الصَّبْرِ وَإِنَّ الصَّبْرَ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ»^۲ رمضان ماه صبر و پاداش صبر بهشت است.

امام صادق علیه السلام فرموده است: هرگاه برای کسی حادثه ای جانکاه پیش آمد؛ روزه بگیرد که خدا فرموده است: «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ»^۳ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: حتی خواب روزه دار، عبادت است و نفس او تسبیح است.^۴

و در کلامی دیگر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: خواب روزه دار، عبادت است: سکوتش تسبیح است؛ عملش دو برابر است؛ دعایش مستجاب است و گنااهش آمرزیده است.^۵

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: سه دعا، مستجاب است: دعای روزه دار، دعای مسافر و دعای ستم دیده.^۶

جدایی حق و باطل رهاورد روزه است. ماه رمضان به جهت کرامتی که از روزه به دست آورده است؛ هم راه هدایت و هم مقصد است. آغاز آن دست گیری از ضعیفان و پایانش حصول کرامات انسانی است.

۱. سورة بقره، آیه ۴۵. ۲. فروع کافی، ج ۴، ص ۶۳ و ۶۶.

۳. فروع کافی، ج ۴، ص ۶۳. ۴. ثواب الأعمال، ص ۷۵، ح ۲.

۵. شعب الإيمان، ج ۳، ص ۴۱۵، ح ۳۹۳۷ و ح ۳۹۳۹.

۶. فضائل الأشهر الثلاثة، ۱۵۷/۱۴۳ عن أبي هريرة.

۱. بشارة المصطفى، ص ۱۰۸. ۲. النخصال، ص ۲۷۸، ح ۲۱.

۳. الکافی، ج ۳، ص ۲۴۱، ح ۱۵. ۴. الکافی، ج ۴، ص ۱۸۱، ح ۶.

۵. فروع کافی، ج ۴، ص ۶۶.

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: خداوند به فرشته‌ای فرمان می دهد که در هر روز از ماه رمضان در هوا ندا دهند: «ای بندگان من، مژده، گناهان گذشته شما را بخشیدم و شفاعت شما را درباره یکدیگر در شب قدر قبول کردم؛ مگر آن که با شراب افطار کرده باشد یا از برادر مسلمانش کینه در دل داشته باشد».^۱

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: هر کس در ماه رمضان، شش کار را با قوت انجام دهد؛ خداوند گناهانش را می آمرزد: دین خود را حفظ کند، خویشتن را نگاه دارد، به خویشاوندانش نیکی کند، همسایه اش را نیازارد، حال برادرانش را مراعات کند و زبان خویش را در کام نگاه دارد. پاداش او را جز خداوند نمی داند.^۲

پیامبر خدا ﷺ می فرمود: - نمازهای پنج‌گانه، نماز جمعه تا نماز جمعه و رمضان تا رمضان، پاک‌کننده گناهان میان آنهایند؛ هرگاه که از گناهان کبیره پرهیز شود.^۳

برنامه‌های عبادی هر یک پاک‌کننده مراحل از زندگی است.

امام صادق علیه السلام می فرمایند: چون شب اول ماه رمضان شود؛ خداوند، هر که را بخواهد می آمرزد. در شب بعد دو برابر آنان را می آمرزد. شب بعد، دو برابر همه آنان را که آمرزیده و آزاد کرده است را می آمرزد. تا [آن که در] آخرین شب ماه رمضان، دو برابر آنچه در هر شب آزاد کرده است، از آتش آزاد می کند.^۴

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: روزه همانند سپری است که بنده با آن، خود را از آتش، حفظ می کند.^۵

روزه، سپری است الهی که هم نمی گذارد آلودگی دیگر بار دامن انسان را بگیرد و هم محوکننده گناهان گذشته است.

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: هر کس رمضان را روزه بدارد و حدود آن را بشناسد و خود را از آنچه سزاوار خویشنداری در این ماه است، نگاه بدارد، گناهان پیشین را پاک کرده است.^۱

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: خداوند متعال فرموده است: «... روزه، سپر نگاه‌دارنده بنده مؤمن از آتش در روز قیامت است، همان گونه که در دنیا هر یک از شما را سلاحش حفظ می کند».^۲

جابر بن عبدالله از پیامبر خدا نقل می کند که: «به امت من در ماه رمضان، پنج چیز داده شده که به امت هیچ پیامبری پیش از من داده نشده است: در نخستین شب ماه رمضان، خداوند با نظر رحمت به بندگان می نگرد و به هر کس چنین بنگرد؛ هرگز عذابش نمی کند. بوی ناخوش دهان آنان در نزد خداوند متعال از بوی مشک، خوش‌بوتر است.

فرشتگان برای آنان آمرزش می طلبند.

خداوند متعال به بهشت خود فرمان می دهد که استغفار کن و خود را برای بندگانم بیارای. قرار است که رنج و آزار دنیا از آنان زدوده شود و به بهشت من و کرامت من روی آورند.

چون آخرین شب فرا رسد، همه آنان آمرزیده می شوند».

پیامبر خدا ﷺ در خصوص ویژگی مؤمن روزه‌دار می فرمایند: هر مؤمنی که به خاطر خدا ماه رمضان را روزه بدارد؛ خداوند متعال، هفت ویژگی را برای او حتمی می سازد.

نخست: حرام از بدنش بیرون برده می شود. دوم: به رحمت الهی نزدیک می گردد. سوم: کفاره خطای پدرش آدم علیه السلام را ادا می کند. چهارم: خداوند،

۲. مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۳۷۰، ح ۸۴۴۳.

۱. الدعوات، ۵۶۱/۲۰۷.

۴. الإقبال، ۲۸/۱.

۳. صحیح مسلم، ۱۶/۲۰۹/۱.

۵. مستند ابن حنبل، ج ۵، ص ۲۱۳، ح ۱۵۲۶۴.

۲. الخصال، ۴۲/۴۵.

۱. مستند ابن حنبل، ۱۱۵۲۴/۱۱۰/۴.

دشواری‌های دم جان دادن را بر او آسان می‌سازد. پنجم: از گرسنگی و تشنگی روز قیامت ایمن می‌گردد. ششم: خداوند او را از آتش ایمن می‌سازد و هفتم: خداوند به او از نعمت‌های پاکیزه بهشت می‌خوراند.^۱

پیامبر خدا ﷺ در این زمینه می‌فرماید: روزه بگیرید تا تن درست شوید.^۲ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید؛ از صبر و نماز، یاری بجوید. خداوند با صابران است».^۳

از امام صادق علیه السلام درباره این کلام الهی که: «از صبر و نماز، یاری بجوید»^۴ پرسیده شد. ایشان فرمودند: «صبر یعنی روزه و نماز».

و فرمود: «هرگاه مصیبتی بزرگ یا سختی‌ای بر کسی وارد شد، روزه بگیرد؛ چرا که خداوند می‌فرماید: «از صبر یاری بجوید»؛ یعنی: از روزه».^۵

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: آن‌گاه که خداوند با موسی بن عمران علیه السلام سخن می‌گفت؛ موسی گفت: خدایا، پاداش کسی که به خاطر رضای تو در روز روشن روزه بگیرد، چیست؟ فرمود: «ای موسی، بهشت من، برای اوست که در آن از هر هراسی در روز قیامت ایمن است و از آتش دوزخ آزاد می‌گردد».^۶ پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هرگاه بنده بمیرد؛ نماز، بالای سرش خواهد بود، صدقه سمت راست او و روزه کنار سینه‌اش.^۷

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هر کس در راه خدا یک روز را روزه بدارد؛ خداوند، دوزخ را به اندازه مسافت صد سال، از او دور می‌سازد.^۸

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هر کس یک روز را در راه خدا روزه بدارد؛ خداوند، میان او و آتش، فاصله‌ای به اندازه فاصله آسمان تا زمین، قرار می‌دهد.^۱

پیامبر خدا ﷺ توصیه می‌فرماید که: هر کس ماه رمضان را روزه بدارد، پاک‌دامنی ورزد، زیانش را حفظ کند و آزارش به مردم نرسد؛ خداوند، گناهان گذشته و آینده او را می‌آمرزد و از آتش آزادش می‌کند و در سرای ابدی جایش می‌دهد و شفاعت او را درباره موحدان گنهکار به تعداد کوه‌های به هم پیوسته^۲، می‌پذیرد.^۳

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هر کس پایان عمرش را با یک روز، روزه برای خدا به پایان ببرد؛ خداوند، او را وارد بهشت می‌کند.^۴

امام حسن علیه السلام می‌فرماید: هر کس ده روز ماه رمضان را پیوسته روزه بگیرد؛ وارد بهشت می‌شود.^۵

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: در ماه رمضان، درهای آسمان گشوده می‌شوند و شیاطین به بند کشیده شده و اعمال مؤمنان پذیرفته می‌شود. رمضان، خوب ماهی است. در روزگار پیامبر خدا به ماه رمضان، «مرزوق (روزی یافته)» می‌گفتند.^۶

تأکید بر بهره‌وری از برکات ماه رمضان

خدای سبحان می‌فرماید: برای گرفتن فضایل منافسه بدهید؛ «فلیتنافس المتنافسون» شما نفس نفس بزنید تا آن شیء نفیس و ارزنده را بگیرید.

۱. کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۷۴، ح ۱۷۶۹.

۲. الدعوات، ۱۷۹/۷۶.

۳. سورة بقره، آیه ۱۵۳.

۴. سورة بقره، آیه ۴۵.

۵. فضائل الأشهر الثلاثة، ۱۲۵/۱۲۲.

۶. مسند ابن حنبل، ج ۳، ص ۵۱۹، ح ۱۰۱۸۷.

۷. حلیة الأولیاء، ج ۶، ص ۱۴۷.

۸. سنن النسائی، ج ۴، ص ۱۷۴.

۱. سنن الترمذی، ج ۴، ص ۱۶۷، ح ۱۶۲۴.

۲. النهایة، ج ۳، ص ۲۸۷.

۳. الأمالی للصدوق، ۳۸۷/۱.

۴. تاریخ دمشق، ج ۱۲، ص ۲۷۰، ح ۲۹۴۳.

۵. الخصال، ص ۴۴۵، ح ۴۲.

۶. الکافی، ۲/۱۵۴/۴.

کلام پیامبر در ضرورت بهره‌وری از ماه مبارک رمضان هم بشارت است و هم نفرین. کسانی که روزه نمی‌گیرند را نفرین می‌کند؛ زیرا از بشارت خداوند غافلند.

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: بدبخت، کسی است که در این ماه بزرگ، از آمرزش الهی محروم بماند.^۱

روایت شده است که پیامبر ﷺ روزی یک پله بر منبر بالا رفت و فرمود: «آمین». گفتند: برای چه «آمین» گفتی، ای پیامبر خدا؟

فرمود: «جبریل نزد من آمد و گفت: "توان و بی‌بهره باد کسی که رمضان را دریابد و آمرزیده نشود؛ بگو: آمین"».^۲

ظاهر احادیث این بحث، هشدار و بیم دادن است؛ اما باطن آنها بشارت است، به ویژه احادیثی که پیامبر ﷺ برخی را مشمول آمرزش الهی نمی‌داند و نفرین می‌کند و آنان را بدبخت می‌شمارد. از این رو، عالم ربّانی مرحوم آیه‌الله میرزا جواد آقا ملکی تبریزی (م ۱۳۴۳ ق) می‌گوید:

از رساترین نکاتی که در بشارت به ماه رمضان روایت شده، نفرین پیامبر ﷺ بر کسانی است که در این ماه آمرزیده نمی‌شوند: پیامبر ﷺ فرموده است: «آمرزیده مباد کسی که ماه رمضان از او بگذرد و آمرزیده نشود».^{۲۰}

این نفرین، بشارت بزرگی به رحمت گسترده و فراگیری آمرزش الهی در این ماه است؛ وگرنه ایشان با آن که رحمتی برای جهانیان است؛ هرگز مسلمانی را نفرین نمی‌کند. هر چند فردی گنهکار باشد.^۳

ویژگی‌های ماه رمضان

این ماه به دلیل ویژگی‌هایش، از دیگر ماه‌ها برتر است.

مشخصات ماه رمضان

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: ماه رمضان، ماه خداست و ماه شعبان، ماه من است؛ شعبان پاک‌کننده و رمضان پوشاننده و جبران‌کننده گناهان.^۱

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: رمضان، ماه خداست. این ماه، بهار فقیران است.^۲

امام علی علیه السلام می‌فرماید: رمضان، ماه خداست؛ شعبان، ماه پیامبر^{۲۱} خداست و رجب، ماه من است.^۳

سیمای رمضان

امام رضا علیه السلام می‌فرماید: در قیامت، ماه‌ها را به رستاخیز می‌آورند. ماه رمضان، آراسته با زیورهای نیکو پیشاپیش آنهاست. ماه رمضان در میان ماه‌ها،

۱. کنز العمال، ج ۸، ص ۴۶۶، ح ۲۳۶۸۵.
۲. ثواب الاعمال، ۵/۸۴.
۳. المقننه، ص ۳۷۳.

۱. عیون أخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۲۹۵، ح ۵۳.
۲. أسد الغابة، ج ۱، ص ۲۹۶، ح ۲۵۸.
۳. المراقبات، ص ۱۰۳.

همچون ماه در میان ستاره‌هاست. مردمی که گرد آمده‌اند به یکدیگر می‌گویند: دوست داشتیم که این چهره‌ها را می‌شناختیم.

منادی، از سوی خدای متعال ندا می‌دهد که: «ای آفریدگان، این سیمای ماه‌هاست. سرور و برتر آنها، ماه رمضان است. آن را آشکار ساختم تا برتری ماه برابر ماه‌های دیگر بشناسید. به این شکل آشکار کردم تا برای مردان و زنانی که بنده من‌اند، شفاعت کند و من هم شفاعتش را درباره آنان بپذیرم».^۱

ویژگی‌های ماه رمضان

وجود شب قدر

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: ماه رمضان، شما را فرارسیده است؛ ماهی مبارک... که شب قدر در آن است که بهتر از هزار ماه است. محروم، کسی است که از آن شب، محروم بماند.^۲

نزول قرآن

ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن فرود آمده، تا هدایتی برای مردم و نشانه‌هایی روشن از هدایت و جداسازی میان حق و باطل باشد.^۳

قرآن کریم، از یک سو، نزول قرآن را در ماه رمضان می‌داند: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾؛ «ماه رمضان، ماهی است که قرآن در آن نازل شده» و از سویی با صراحت، نزول آن را در شب قدر می‌داند: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾؛ «آن را در شب قدر نازل کردیم». مقتضای جمع میان این دو آیه، آن است که شب قدر، حتماً در ماه رمضان باشد.

۱. فضائل الأشهر الثلاثة، ۱۰۲/۱۱۰.

۲. تهذیب الأحكام، ۴/۱۵۲/۴۲۲.

۳. سورة بقره، آیه ۱۸۵.

روایت شده است که حفص بن غیاث: از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند که: «ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن فرود آمده است» پرسیدم؛ حال آن‌که قرآن از اوّل تا آخرش، در بیست سال نازل شده است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «تمام قرآن به یک باره در ماه رمضان به بیت معمور^۱ نازل شد؛ سپس در طول بیست سال [به تدریج] نازل گشت».^۲

نزول کتب آسمانی

پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: صُحُف ابراهیم، در شب اوّل ماه رمضان نازل شد. تورات، شش [شب] از ماه رمضان گذشته، نازل شد. انجیل، سیزده شب از ماه رمضان گذشته و زبور، هیجده [شب] از ماه رمضان گذشته نازل شد و قرآن، در بیست و سوم ماه رمضان، نازل گشت.^۳

به بند کشیده شدن شیطان

از دیگر ویژگی‌های ماه رمضان، به بند کشیده شدن شیطان است.

پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: چون ماه رمضان وارد شود؛ درهای رحمت؛ گشوده و درهای دوزخ، بسته می‌شوند و شیاطین به بند کشیده می‌شوند.^۴

پیامبر خدا ﷺ - در خطبه خویش در آخرین جمعه ماه شعبان آورده‌اند که: ای مردم، هرگاه هلال ماه رمضان برآید؛ شیاطین سرکش به بند کشیده

۱. گفته‌اند که «بیت معمور (خانه آباد) در آسمان چهارم و برابر کعبه است. آبادی آن، از زیادی فرشتگانی است که آن را دربرمی‌گیرند. (مجمع البحرین، ج ۲، ص ۱۲۶۹).

۲. الکافی، ج ۲، ص ۶۳۸، ح ۶.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۶۲۹، ح ۶.

۴. فضائل الأشهر الثلاثة، ۱۵۳/۱۴۲ عن أبي هريرة.

می شوند؛ درهای آسمان و درهای بهشت و درهای رحمت، گشوده و درهای آتش، بسته می شوند.^۱

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: چون شب اول ماه رمضان شود؛ خدای با عظمت ندا می دهد: «... ای جبرئیل، به زمین فرود آی و شیاطین سرکش را به بند کش تا روزه بندگانم را بر آنان تباه ن سازند».^۲

شب قدر، برترین، سودمندترین و با برکت ترین شب ماه مبارک رمضان است. قرآن کریم، این شب را چنین توصیف می کند:

﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾^۱

شب قدر، بهتر از هزار ماه است.

همچنین پیامبر می فرماید:

شَهْرُ رَمَضَانَ سَيِّدُ الشُّهُورِ، وَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ سَيِّدَةُ اللَّيَالِي؛^۲

ماه رمضان، سرور ماه هاست و شب قدر، سرور شب هاست.

علت نام گذاری

چرا این شب، «شب قدر» نامیده شده، در آن چه اسراری نهفته و چه وقایع و حوادثی در آن رخ می دهد؟

الف. «شب قدر» یعنی شب بزرگ و با عظمت، در قرآن کریم «قدر» به معنای منزلت و بزرگی خداوند عالم آمده و می خوانیم: ﴿مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾^۳.

۲. بحار الانوار، ۸۹/۵۴/۴۰ به نقل از کنز الفوائد.

۱. سوره قدر، آیه ۴.

۳. سوره حج، آیه ۷۴.

۲. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۳۴۸، ح ۵۱.

۱. الکافی، ۶/۶۷/۴.

ب. شب با ارزش و پر قیمت، معنای دیگر «قدر» است. در همین سوره آمده است: «عبادت» در این شب از عبادت در هزار ماه بهتر و با ارزش تر است.

شب قدر، یعنی شبی که خداوند برای تنظیم و تعیین امور مخصوصی، آن را آماده و مقرر فرموده است.

امام صادق علیه السلام فرموده است: «تقدیر امور و سرنوشت در شب نوزدهم، تحکیم آن در شب بیست و یکم، و امضای آن در شب بیست و سوم صورت می گیرد.»^۱

ویژگی های شب قدر

رقم خوردن سرنوشت

بنا بر روایات اهل بیت علیهم السلام، آنچه در علم حضرت حق در طول سال برای مردم مقدر است؛ به صورت برنامه ای نوشته شده، فرشتگان آن را می نویسند و به امام عصر علیه السلام تحویل می دهند و این به تناسب کاری است که انسان در شب قدر انجام می دهد.

آغاز و پایان سال

آغاز بودن، ظاهراً به اعتبار «مقدر شدن کارها» است. یعنی، در شب قدر، کارهای آن سال، مقدر می شود. پایان بودن هم به اعتبار «مجاور بودن» است؛ چون آنچه در سال گذشته مقدر شده است، به شب قدر این سال منتهی می شود.^۲

اختصاص آن به پیشوایان

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: به شب قدر ایمان بیاورید. آن شب، پس از من، از آن علی بن ابی طالب و فرزندان یازده گانه اوست.^۱

ماه مبارک رمضان برای سالکان الی الله ماه محاسبه است. لذا امام سجّاد علیه السلام فرمود: هیچ کس در سراسر جهان به اندازه ما از این ماه استفاده نکرد.

نزول فرشتگان در آن شب بر صاحب الامر

امام باقر علیه السلام می فرمایند: شب قدر بر ما پوشیده نمی ماند. فرشتگان در آن شب، گرد ما می چرخند.^۲

آن شب، تا دمیدن سپیده ایمن است

﴿سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾.^۳

تداوم شب قدر

ابوذر رضی الله عنه از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله پرسید: تا پیامبران هستند؛ شب قدر با آنان است. آیا شب قدر وقتی پیامبران می میرند، برداشته می شود، یا تا روز قیامت وجود دارد؟

فرمود: «آن شب، تا روز قیامت هست».^۴

پوشیده بودن شب قدر

عبدالله بن اُنیس: از پیامبر صلی الله علیه و آله می پرسد که: ای پیامبر خدا، مرا خبر بده کدام شب است که در آن، شب قدر را باید جست؟

۱. الکافی، ج ۱، ص ۵۳۳، ح ۱۲. ۲. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۲۹۰.

۳. سوره قدر، آیه ۵.

۴. المستدرک علی الصحیحین، ج ۱، ص ۶۰۳، ح ۱۵۹۶ و ج ۲، ص ۵۷۸، ح ۳۹۶۰.

۱. تفسیر نورالقلین، ج ۵، ص ۶۲۷. ۲. روضة المتقین، ج ۳، ص ۴۳۷.

فرمود: «بیم آن است که مردم با دانستن آن شب، نماز را ترک کنند، وگرنه به تو خبر می‌دادم».^۱

بوی خوش شب قدر

محمد بن مسلم می‌گوید: از او (امام باقر یا امام صادق علیهما السلام) درباره نشانه شب قدر پرسیدم.

فرمود: «از نشانه آن، این است که بوی آن خوش است. اگر در فصل سرما باشد، آن شب گرم می‌شود و اگر در فصل گرما باشد، خنک و خوب و خوش می‌شود».^۲

شب قدر کدام شب رمضان است؟

در روایات اهل سنت در بیان این که شب قدر، کدام شب از شب‌های ماه رمضان است، اختلافات فراوانی است. به گونه‌ای که جمع میان آنها ممکن نیست.^۳

امام علی علیه السلام می‌فرماید: از پیامبر خدا درباره شب قدر پرسیدند. فرمود: «آن را در دهه آخر ماه رمضان بجوید».^۴

فرمود: «هرگاه ماه رمضان آمد؛ هر شب سوره دخان را صد بار بخوان. پس چون شب بیست و سوم آید، به درست بودن آنچه از آن پرسیدی، خواهی نگریست».^۵

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: علی علیه السلام شب قدر را در شب نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم می‌جست.^۶

حسن بن ابی‌علی، می‌آورد که: از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «آن را در شب نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم بجوی».^۱

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: شب بیست و سوم، شب جهنی است. داستان او چنین است که عبدالله بن انیس انصاری به پیامبر خدا صلی الله علیه و آله گفت: خانه من در جهینه است که دور از مدینه است. شتر و گوسفند و چوپان‌هایی دارم و نمی‌توانم زیاد در شهر بمانم؛ اما دوست دارم یکی از شب‌های ماه رمضان را انتخاب کنی، تا در آن شب به شهر بیایم و عبادت کنم. پیامبر صلی الله علیه و آله هم به او دستور داد که شب بیست و سوم بیاید.^۲

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: شب بیست و سوم، شبی است که در آن هر کار حکمت‌آمیزی فیصله می‌یابد. در آن شب، گروه حاجیان و آنچه از این سال تا سال آینده خواهد شد، نوشته می‌شوند.^۳

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: در شب نوزدهم ماه رمضان، سرنوشت مقدر می‌شود. شب بیست و یکم شب حتمی‌سازی است و شب بیست و سوم، محکم‌سازی آنچه در طول سال تا سال آینده خواهد بود. خدای متعال این شب را ستوده و حق دارد که درباره بندگان هر چه بخواهد، انجام دهد.^۴

تکلیف شب قدر

تکلیف شب‌های قدر، قرآن به سر گرفتن است. مؤمنان روزه گرفته، در ماه خدا و خانه خدا، کتاب خدا را گشوده و به سر گرفته و آن را شفیع خود، قرار می‌دهند. آنها به محتوای قرآن می‌اندیشند، به آغوش آن پناه می‌برند و با قرآن

۱. مجمع الزوائد، ج ۳، ص ۴۱۴، ح ۵۰۶۲.

۲. الکافی، ج ۴، ص ۱۵۷، ح ۳.

۳. الدر المنثور، ج ۸، ص ۵۷۱-۵۸۳.

۴. بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۱۰.

۵. المصنّف لعبد الرزاق، ج ۴، ص ۲۵۱، ح ۷۶۹۶.

۶. الکافی، ج ۱، ص ۲۵۱، ح ۸.

۱. مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۷۸۷.

۲. تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۹۶، ح ۱.

۳. الکافی، ج ۴، ص ۱۶۰، ح ۱۲.

۴. بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۹، ح ۱۱.

پیوند و پیمان مجدد برقرار می‌نمایند تا با معارف نورانی آن، همه زوایای زندگی خویش را نورانی و متعالی گردانند.

امام صادق علیه السلام نیز فرموده است: در شب‌های قدر قرآن کریم را جلوی خود قرار دهید. آن را بگشایید و بخوانید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ بِكِتَابِكَ الْمَنْزَلِ، وَ مَا فِيهِ وَ فِيهِ إِسْمُكَ الْكَبِيرِ، وَ أَسْمَاءُكَ الْحُسْنَى، وَ مَا يُخَافُ وَ يُرْجَى، أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عُمَّتَائِكَ مِنَ النَّارِ»^۱.

خدایا از تو درخواست می‌کنم به حق کتاب نازل شده‌ات، و آنچه در آن است و در آن نام اعظم بزرگ‌تر است و نام‌های نیکوترت و آنچه بیم‌انگیز است و امیدبخش، اینکه مرا از آزادشدگان از آتش دوزخ قرار دهی.

بخش دوم: وظیفه روزه‌داران

۱. بحار الانوار، ج ۹۴، ص ۴.

اهل و آداب

مسلمان باید تسلیم خدا باشد نه تسلیم تشخیص خود، بدیهی است اگر در مسیر تسلیم در برابر حق، به آثار احکام نیز پی ببریم؛ بسیار مغتنم است. مبارزه با سلطه شهوات که در اسلام «جهاد اکبر» نامیده شده، به پایمردی و اراده استوار نیاز دارد. روزه‌داران نگهبانان حدود الهی اند.^۱ علمای اخلاق روزه را به سه بخش: روزه عوام، روزه خواص و روزه خواص الخواص درجه‌بندی کرده‌اند.

آنچه علمای اخلاق فرموده‌اند؛ برگرفته از مجموع روایاتی است که در این زمینه وجود دارد.

امام باقر علیه السلام درباره روزه «عوام» می‌فرماید: «روزه‌دار هر کاری را که انجام دهد؛ برای روزه او زیانی ندارد؛ اگر از چهار کار خودداری کند: خوردن، آشامیدن، آمیزش با زنان و فرو رفتن در آب».^۲

۱. «مؤمنان توبه کنندگان، پرستشگران، ستایشگران، سیاحت‌گران (روزه‌داران)، رکوع‌کنندگان، سجده‌کنندگان، امر به معروف و نهی از منکر کنندگان، نگهبانان حدود الهی اند. مؤمنان را بشارت بده.» (سوره توبه، آیه ۱۱۲).
۲. من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۰۷.

امام صادق علیه السلام درباره روزه «خواص» می فرماید: «هرگاه روزه دار بودی، باید گوش و چشم تو در برابر کارهای حرام و همه اعضای تو در برابر کارهای زشت نیز روزه دار باشد».^۱

حضرت علی علیه السلام درباره روزه «خواص الخواص» می فرماید: «روزه قلب و خودداری از فکر گناه، برتر از روزه شکم و خودداری از خوراک است».^۲ در توضیح باید گفت که روزه عوام با پرهیز از مبطلات روزه صورت می پذیرد. این مرتبه از روزه، آسان ترین و پایین ترین مرتبه روزه است. از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که:

آسان ترین چیزی که خدای متعال بر روزه دار در روزه داری اش واجب ساخته است؛ نخوردن و نیاشامیدن است.

در روزه خواص، روزه دار، تنها به پرهیز از مبطلات روزه، بسنده نمی کند؛ بلکه از همه حرام های الهی پرهیز می نماید. از این رو، اجتناب از مبطلات، شرط درستی روزه است و اجتناب از حرام ها، شرط قبولی آن. دسته سوم، روزه خواص الخواص است. این مرتبه از روزه از طریق نگهداری قلب و دل از هر چیزی که اشغال کننده آن است چه حلال و چه حرام به دست می آید.

امیر مؤمنان، امام علی علیه السلام، در اشاره به این سه مرتبه می فرماید:

روزه دل، بهتر از روزه زبان است و روزه زبان، بهتر از روزه شکم.

آداب روزه داری

آداب میهمانی الهی را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

دسته اول. آدابی که توجه و پایبندی به آنها، شرط حتمی برای ورود به

۱. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۲۹۲.

۲. غرر الحکم و درر الکلم.

میهمانی الهی است. این دسته، عبارت است از پرهیز از مبطلات روزه به قصد قربت.

مبطلات روزه، عبارت اند از: ۱. خوردن و آشامیدن، ۲. جماع (آمیزش)، ۳. استمناء، ۴. دروغ بستن به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام، ۵. رساندن غبار غلیظ به حلق، ۶. فرو بردن تمام سر در آب، ۷. باقی ماندن بر حال جنابت یا حیض یا نفاس تا اذان صبح، ۸. اماله کردن با چیزهای روان، ۹. قی کردن عمدی.

دسته دوم. آدابی که رعایت آنها، شرط ضروری برای بهره برداری انسان از این ضیافت الهی در جهت تجدید حیات معنوی خویش و رسیدن به تکامل روحی است.

آنچه جامع همه آداب این دسته است؛ پرهیز از محرّمات الهی است. از این رو، در گزارش خطبه معروفی که پیامبر صلی الله علیه و آله در آستانه ماه رمضان فرمود؛ آمده است که امام علی علیه السلام در اثنای آن پرسید:

ای پیامبر خدا، بهترین کارها در این ماه چیست؟

پیامبر خدا پاسخ داد:

پرهیز از محرّمات الهی.^۱

مهم ترین آداب

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: چهار چیز، روزه و کارهای نیک را خراب می کند: غیبت، دروغ، سخن چینی و نگاه به بیگانه (نامحرم).^۲

امام علی علیه السلام یادآور می شود که در حدیث معراج، خدای متعال فرمود: «... ای احمد، هیچ عبادتی نزد من، محبوب تر از سکوت و روزه نیست. پس،

۱. الأمالی للصدوق، ۱۴۹/۱۵۵.

۲. المواعظ العددیة، ص ۲۱۰.

هر که روزه بدارد، ولی زبانش را نگه ندارد؛ همچون کسی است که به عبادت ایستاده؛ اما در نمازش قرائت ندارد. پس به او پاداش ایستادن به نماز را می‌دهم؛ اما پاداش عبادت‌گران را به او نمی‌دهم»^۱.

پرهیز از غیبت کردن

در قرآن کریم آمده است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید؛ از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمان‌ها گناه است و هرگز در کار دیگران تجسس نکنید و هیچ یک از شما از دیگری غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد. (به یقین) همه شما از این امر کراهت دارید. تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است»^۲.

کندن گوشت زنده با گوشت تازه جبران می‌شود؛ ولی گوشت مردار اگر کم شود جبران ندارد. آبرو هم چنین است؛ اگر ریخته شود جبران ندارد.^۳

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: روزه‌دار، تا وقتی که از مسلمانی غیبت نکند، در حال عبادت است؛ هر چند در بسترش خفته باشد.^۴

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هرگاه روزه‌دار غیبت کند، روزه‌اش را گشوده است.^۵

هم چنین پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هر کس از فرد مسلمانی غیبت کند، روزه‌اش می‌شکند و وضویش باطل می‌شود.^۶

پرهیز از دشنام دادن

امام صادق (ع) می‌فرماید: پدرم فرمود: «پیامبر خدا شنید که زنی روزه‌دار، کنیز خود را دشنام می‌دهد. غذایی خواست تا بیاورند و به او گفت: «بخور».

۲. سوره حجرات، آیه ۱۲.

۴. فضائل الأشهر الثلاثة، ۱۲۲/۱۲۴.

۶. کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۵، ح ۴۹۶۸.

۱. ارشاد القلوب، ص ۲۰۵.

۳. تفسیر نور، ج ۱۱، ص ۱۹۲.

۵. عوالی اللالی، ج ۱، ص ۲۶۳، ح ۵۳.

زن گفت: ای پیامبر خدا، من روزه‌ام.

فرمود: «روزه‌ای؟ تو که به کنیزت دشنام می‌دادی. روزه، تنها نخوردن غذا و نوشیدنی نیست. خداوند، روزه را حجابی در برابر کار و سخن زشت قرار داده است. روزه‌داران، چه اندک‌اند و گرسنگان چه بسیار»^۱.

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: روزه، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست. روزه، پرهیز از بیهوده‌گویی و دشنام دادن است. پس اگر کسی دشنامت داد، یا با تو رفتاری زشت کرد، بگو: من روزه‌ام.^۲

پرهیز از دروغ

امام باقر (ع) می‌فرماید: دروغ، روزه را باطل می‌کند و همچنین نگاه‌پس از نگاه؛ و هر نوع ستمی چه اندک باشد چه زیاد.^۳

پرهیز از ریا

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: هر کس ریاکارانه روزه بگیرد، شرک ورزیده است.^۴

نقل شده است که عابدی در خانه مشغول عبادت بود. در حین نماز متوجه شد که از پشت سر او در اتاق باز شد، برای اینکه به وارد شده، بفهماند که چقدر زیبا و با توجه و حال نماز می‌خواند؛ قدری کلمات و عبارات را کشید و سر را بیشتر خم کرد و در بین نماز، خود را به تباکی انداخت. نماز که تمام شد به پشت سرش نگاه کرد. متوجه شد گربه‌ای وارد شده است. انسان بعضی وقت‌ها نماز گربه‌ای می‌خواند؛ یعنی برای جلب رضایت گربه اقامه نماز می‌کند.

۱. الکافی، ج ۴، ص ۸۷، ح ۳.

۲. صحیح ابن حبان، ج ۸، ص ۲۵۶، ح ۳۴۷۹.

۳. بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۳۵۲.

۴. مسند ابن حنبل، ج ۶، ص ۸۲، ح ۱۷۱۴۰.

افطاری دادن به روزه‌داران

پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: هر کس به روزه‌داری افطاری بدهد؛ مثل او پاداش می‌برد و چیزی از اجر روزه‌دار، کم نمی‌شود.^۱

انفاق کردن

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: از هر خرجی که در زندگی می‌شود، سؤال می‌شود؛ مگر خرج کردن در ماه رمضان و در راه احسان به بندگان و این، کفّاره گناهان است. هر کس در ماه رمضان به اندازه سنگینی ذره‌ای یا بالاتر از آن صدقه دهد، نزد خداوند سنگین‌تر از کوه‌های زمین از طلاست که در غیر ماه رمضان صدقه دهد.^۲

زیاد قرآن خواندن

امام باقر ﷺ می‌فرمایند: هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن، ماه رمضان است.^۳

زیاد استغفار کردن

امام علی ﷺ می‌فرمایند: در ماه رمضان، زیاد استغفار و دعا کنید؛ اما دعا، بلا را از شما دور می‌شود و استغفار، گناهانتان را محو می‌کند.^۴

زیاد نماز خواندن

امام صادق ﷺ می‌فرمایند: چون ماه رمضان می‌آمد، پیامبر خدا بر نمازش می‌افزود. من نیز می‌افزایم؛ پس شما هم بیفزایید.^۵

زیارت امام حسین ﷺ

امام صادق ﷺ می‌فرماید: هر کس در ماه رمضان، قبر حسین ﷺ را زیارت کند و در این راه بمیرد، [در قیامت،] نه به محشر آورده می‌شود و نه از او حساب می‌کشند و به او می‌گویند: «آسوده وارد بهشت شو».^۱

عُمره بعد از گذشتن شب بیست و سوم

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: عُمره در ماه رمضان، در حکم حج همراه من است.^۲

اعتکاف

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: اعتکاف ده روز ماه رمضان، برابر دو حج و دو عمره است.^۳

امام صادق ﷺ می‌فرماید: جنگ بدر، در ماه رمضان بود. به این دلیل، پیامبر خدا معتکف نشد. سال بعد، بیست روز معتکف شد: ده روز برای همان سال و ده روز برای قضای آنچه از او فوت شده بود.^۴

سید ابن طاووس درباره اعتکاف در دهه آخر ماه رمضان می‌گوید: فضیلت و برتری بزرگی دارد و بر زمان‌های دیگر، مقدم است.^{۳۹} با سندهای متعدد از محمد بن یعقوب کلینی، صدوق و جدّم شیخ طوسی روایت کرده‌ایم که پیامبر خدا، دهه آخر ماه رمضان را معتکف می‌شد.^۵

۱. کامل‌الزیارات، ۸۳۶/۵۴۶.

۲. صحیح البخاری، ج ۲، ص ۶۵۹، ح ۱۷۶۴.

۳. کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۸۸، ح ۲۱۰۱.

۴. الکافی، ج ۴، ص ۱۷۵، ح ۲. ۵. الإقبال، ج ۱، ص ۳۵۶.

۱. سنن الترمذی، ج ۳، ص ۱۷۱، ح ۸۰۷. ۲. بحارالانوار، ج ۹۶، ص ۳۴۵، ح ۹.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۶۳۰، ح ۱۰. ۴. الکافی، ج ۴، ص ۸۸، ح ۷.

۵. تهذیب الاحکام، ج ۳، ص ۶۰، ح ۲۰۴.

آنچه برای روزه‌دار شایسته است

الف. مسواک زدن

پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: وقتی روزه گرفتید؛ صبح، مسواک بزنید؛ ولی شب، مسواک نزنید.^۱

ب. عطر زدن

پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: هدیه روزه‌دار، روغن و میجر^۲ است.^۳

ج. زینت کردن

عبدالله بن مسعود می‌آورد که: پیامبر خدا، به من سفارش کرد که وقتی روزه می‌گیرم، روغن و شانه بزنم و این‌که: «در روزه‌داری، عبوس نباشم».^۴

د. خواب نیم‌روز

پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: چند کار است که اگر روزه‌دار آنها را انجام دهد؛ نیرو می‌گیرد: افطارش با آب باشد... و خواب قیلوله (نیم‌روز) را ترک نکند.^۵

آنچه برای روزه‌دار، سزاوار نیست

الف. مسافرت در ماه رمضان

صبح بن سیّابه می‌آورد که: به امام صادق علیه السلام گفتم: ابن‌ابی‌یعفور، مرا فرمان داده تا از شما مسائلی را بپرسم. فرمود: «چیستند؟».

[گفتم:] می‌گویید: اگر ماه رمضان وارد شد و من در خانه‌ام بودم، آیا

می‌توانم مسافرت کنم؟

فرمود: «خداوند می‌فرماید: «هرکس از شما این ماه را درک کرد؛ روزه بگیرد و اگر ماه رمضان رسید و آن شخص در میان خانواده‌اش بود؛ نمی‌تواند مسافرت برود، مگر برای حج یا عمره یا برای مالی که می‌ترسد تلف شود»^۱.
ب. آنچه باعث ضعف روزه‌دار می‌شود

امام علی علیه السلام می‌فرمایند: روزه‌دار، وارد حمام نشود و حجامت نکند.^۳

ج. آنچه باعث ابطال روزه می‌شود

از امام صادق علیه السلام پرسیدند: اگر روزه‌داری که زن را اندکی لمس کند. آیا این کار، روزه‌اش را باطل می‌کند؟

فرمود: «این کار برای مرد جوان، مکروه است. شاید از او منی بیرون

بیاید».^۴

د. شعرخوانی

حمّاد بن عثمان می‌گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که: «برای روزه‌دار و مُحَرِّم و کسی که در حَرَم است و روز جمعه و در وقت شب، شعر خواندن مکروه است».^۵

گفتم: هر چند شعر حق باشد؟

فرمود: «اگرچه شعر حق باشد».^۵

۱. تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۸۰ ح ۱۸۶.

۲. علامه سید محمد حسین طباطبایی گوید: «این، استفاده‌ای لطیف برای یک حکم مستحب است، با تمسک به اطلاق آیه» (ر.ک: المیزان، ج ۲، ص ۲۷).

۳. بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۳۵۵ و ج ۹۶، ص ۲۷۸، ح ۳۰.

۴. الکافی، ج ۴، ص ۱۰۴، ح ۱. ۵. تهذیب الأحکام، ج ۴، ص ۱۹۵، ح ۵۵۸.

۱. المعجم الكبير، ج ۴، ص ۷۸، ح ۳۶۹۶.

۲. میجر: عود و غیر آن که بخور داده می‌شود. مقصود از روغن، روغنی است که به بدن و مو می‌زنند.

۳. سنن الترمذی، ج ۳، ص ۱۶۴، ح ۸۰۱.

۴. المعجم الكبير، ج ۱۰، ص ۸۴ ح ۱۰۰۲۸.

۵. الفردوس، ج ۱، ص ۳۷۱، ح ۱۴۹۶.

آنچه هنگام افطار سزاوار است

الف. عجله

پیامبر خدا ﷺ می فرماید: مردم تا وقتی که زود افطار می کنند؛ در نیکی اند.^۱
پیامبر خدا ﷺ می فرماید: امت من تا وقتی که زود افطاری بخورند و سحری را به تأخیر اندازند؛ در نیکی اند.^۲

ب. جلوانداختن نماز

امام صادق علیه السلام می فرماید: برای روزه دار، مستحب است که اگر توان داشته باشد، پیش از افطار، نماز بخواند.^۳

ج. صدقه

امام رضا علیه السلام می فرماید: هر کس پیش از افطار کردنش گرده ای نان به بینوایی صدقه دهد؛ خداوند گنااهش را می آمرزد و برایش ثواب آزاد کردن بنده ای از فرزندان اسماعیل را می نویسد.^۴

د. خواندن سوره قدر

امام سجّاد علیه السلام می فرماید: هر کس هنگام افطاری و سحری خوردن، سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» بخواند، میان آن دو وقت، مانند کسی است که در راه خدا به خون خویش آغشته شده است.^۵

ه. دعا کردن^۶

پیامبر خدا ﷺ می فرماید: هنگام افطار روزه دار، یک دعایش مستجاب می شود.^۷

قرآن کریم می فرماید: «وقتی که بندگان من از تو درباره من می پرسند؛ بگو به یقین، من نزدیکم؛ دعای نیایشگر را آن گاه که مرا می خواند، اجابت می کنم. مرا اجابت کنند و به من ایمان آورند؛ در این صورت به راه حق در آیند».^۱

پیامبر خدا ﷺ می فرماید: یادکننده خدا در ماه رمضان، آمرزیده است و خواهنده از او در این ماه، محروم نمی شود.^۲

دعاء در لغت به معنای خواندن یا حاجت خواستن و یا طلب استمداد است. با توجه به آیه ۱۸۶ سوره بقره و آیه ۶۰ سوره غافر خداوند می فرماید: «... أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ...» «... اذْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» روشن می شود که در خواندن باید اوج اخلاص را مد نظر داشت و با اضافه (یاء به دعا) تأکید می کند تنها باید از خدا خواست نه دیگران و اساساً بدون قطع علایق مادی دعا کردن به منزله خواندن و خواستن از غیر خداست نه دعا و خواستن از خدا (ادعونی - دعان)

شخصی از علی علیه السلام پرسید: سؤالی درباره آیه «اذْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» دارم، چگونه ما دعا می کنیم و خدا ما را اجابت نمی کند؟ حضرت فرمود: خدا را شناختید؛ ولی حقش را آن گونه که بر شما واجب است ادا نکردید... به پیامبر ﷺ ایمان آوردید؛ اما به سنت و روش او مخالفت کردید... کتاب خدا را خواندید؛ ولی به آن عمل نکردید... گفتید از آتش جهنم می ترسیم؛ ولی در همه حالات با گناه کردن به سوی دوزخ می روید. در مورد بهشت نیز همچین... نعمت خدای خود را خوردید؛ ولی سپاسگزاری را فراموش کردید... خداوند به دشمنی با شیطان فرمان داد «إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ

۱. صحیح البخاری، ج ۲، ص ۶۹۲، ح ۱۸۵۶.
۲. مسند ابن جنبل، ج ۸، ص ۷۱، ح ۲۱۳۷۰.
۳. تهذیب الأحکام، ج ۴، ص ۱۹۹، ح ۵۷۵.
۴. فضائل الأشهر الثلاثة، ۸۰/۹۶ و ص ۹۷/۱۰۶.
۵. الإقبال، ج ۱، ص ۲۴۰.
۶. قاموس قرآن، ج ۲، ص ۳۴۵.
۷. سنن ابن ماجه، ج ۱، ص ۵۵۷، ح ۱۷۵۳.

۱. سوره بقره، آیه ۱۸۶.
۲. المعجم الأوسط، ج ۷، ص ۲۲۶، ح ۷۳۴۱.

فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا^۱ در زبان دشمن او بودید؛ ولی در عمل با او دوستید. عیب‌های مردم را در برابر دیدگانتان قرار دادید و عیب‌های خود را پشت سر انداختید؛ در حالی که خود به ملامت سزاوارترید.^۲

عوامل دیگری که مانع استجاب دعا می‌شود:^۳ گناه، بدون تدبیر و میانه روی خرج کردن، بدون شاهد و سند قرض دادن، دنبال روزی حرکت نکردن، تغذیه و کسب از راه حرام، تارکان امر به معروف و نهی از منکر، از روی افسردگی دعا خواندن، اما گاهی دعا و خواسته انسان خیر او نیست و اگر اجابت شود به ضرر اوست.

آیه الله بهجت رحمته می‌فرمود: «استاد ما، مرحوم آقا سید علی قاضی رحمته می‌فرمود: برای حاجتی چهل سال بعد از نماز دعا می‌کردم، بعد معلوم شد که مصلحت نبوده است.^۴

نگوییم، خدایا مرا محتاج هیچ مخلوقی قرار مده. بگوییم، خدایا مرا محتاج افراد بد قرار نده، نگوییم، خدایا اگر بخواهی در آخرت مرا عذاب کنی مرا در این دنیا عذاب کن. بگوییم، «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ». نگوییم، خدایا مرا در دنیا آزمایش نکن چون در قرآن فرزند و مال، فتنه خوانده شده. بگوییم، خدایا از لغزش‌های آزمایش به تو پناه می‌برم. نگوییم، خدایا مشکلات و موانع کارم را ولو مصلحت نباشد رفع کن. بگوییم، خدایا اگر مصلحت ما در آن کار است انجام شود.^۵

۱. سوره فاطر، آیه ۶. ۲. چهل حدیث، ج ۱، ص ۴۰۶.

۳. با بررسی مجموع روایات و کتب در این زمینه.

۴. در محضر بهجت، ج ۱، ص ۱۸۸؛ گنجینه معارف، ص ۴۳۱.

۵. دهقان، اکبر، ۱۵۰ موضوع قرآن به همراه روایت، ص ۲۹۶.

و. افطار با خرما یا کشمش یا شیرینی یا شیر یا آب و لرم

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: بهترین چیز برای افطار، کشمش یا چیزی شیرین است.^۱

آداب مخصوص شب‌های ماه رمضان

الف. غسل

ب. نماز

ج. دعا (دعای المقنعة).

د. همخوابگی با همسر

آداب مخصوص روزهای ماه رمضان

الف. غسل

امام علی علیه السلام می‌فرمایند: هر کس در نخستین روز سال، در آب جاری غسل کند و سی مشت آب بر سرش بریزد؛ داروی آن سالش خواهد بود. اوّل هر سال، نخستین روز از ماه رمضان است.^۲

ب. نماز

سید ابن طاووس در کتاب الإقبال آورده است که: بدان که پیش‌تر، ما در کتاب عمل السنّة نماز دو رکعتی اوّل هر ماه را گفتیم که در رکعت اوّل، یک بار «حمد» و سی بار سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم، یک بار «حمد» و سی بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» خوانده شود و همراه آن، صدقه‌ای داده شود تا در همه ماه، بدی‌ها را از خود دور سازد.

۱. الفردوس، ج ۱، ص ۳۵۸، ح ۱۴۴۵. ۲. الإقبال، ج ۱، ص ۱۹۳.

معنای فطره

پرسش: واژه «فطره» در زکات فطره به چه مناسبت است؟
«فطره» در لغت چند معنا دارد که مهم‌ترین آنها، خلقت و اسلام است. در اصطلاح عبارت است از: «زکاتی که هر مسلمان برای خود و هر کس که نان‌خور او محسوب می‌شود، به مستحق می‌پردازد». زمان ادای آن مغرب روز آخر ماه رمضان تا ظهر روز عید فطر است.

با توجه به این‌که پرداخت این نوع حق مالی، باعث سلامت جسم (خلقت) و روح می‌شود، آن را زکات بدن یا فطره می‌نامند. شاید وجه تناسب آن با معنای اسلام، این باشد که زکات فطره مقتضای اسلام است؛ از این رو کسی که پیش از غروب شب عید فطر مسلمان شود، تکلیف از او ساقط نمی‌شود.

زکات فطره بر تمام کسانی که قبل از غروب شب عید فطر «بالغ»، «عاقل» و غنی باشند واجب است؛ یعنی، باید برای خودش و کسانی که نان‌خور او هستند؛ برای هر نفر سه کیلو از خوراک مردم (مانند گندم، جو، خرما، کشمش، برنج، ذرت و یا مانند اینها) و یا پول یکی از آنها را به مستحق بدهد.

فطره جنین

پرسش: آیا فرزندی که هنوز متولد نشده، زکات فطره دارد؟
همه مراجع: بچه‌ای که در شکم مادر است، پرداخت زکات فطره‌اش واجب نیست؛ مگر آنکه پیش از غروب شب عید فطر به دنیا آید.^۱

۱. العروة الوثقی، ج ۲، زکاة الفطره، الفصل الثانی، م ۱۲.

فطره فقیر

پرسش: آیا پرداخت زکات فطره بر کسی که توان مالی ندارد، واجب است؟
همه مراجع: اگر فقیر باشد، زکات فطره بر او واجب نیست و اگر سه کیلو گندم و مانند آن و یا قیمت آنها را دارد، مستحب است آن را به عنوان زکات فطره بدهد و چنانچه افرادی تحت تکفل دارد، می‌تواند آن را به قصد فطره، بین نفرات خانواده دست‌گردان کنند و بهتر است نفر آخر، آن را به کسی بدهد که از خودشان نباشد.^۱

فطره و امور فرهنگی

پرسش: آیا جایز است زکات فطره را در امور فرهنگی و مذهبی که باعث نشر معارف دین می‌شود؛ صرف کرد؟

آیات عظام امام بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، فاضل و نوری: صرف زکات فطره در راه نشر معارف دین اشکال ندارد؛ ولی بهتر است آن را به فقیر بدهند.^۲
آیات عظام سیستانی، مکارم و وحید: بنا بر احتیاط واجب، باید فطره را به فقیر داد.^۳

پرداخت فطره

پرسش: چند فطره را می‌توان به یک فقیر داد؟

آیات عظام امام، فاضل، خامنه‌ای، مکارم و نوری: بنا بر احتیاط واجب، نباید به یک فقیر بیشتر از مخارج سالش فطره بدهند.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۰۲؛ العروة الوثقی، ج ۲، زکاة الفطره، الفصل الاول.

۲. خامنه‌ای، استفتاء، س ۸۹۳؛ توضیح المسائل مراجع، م ۱۹۲۵، ۲۰۱۴.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۹۲۵، ۲۰۱۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۹۴۲، ۲۰۳۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۱۸.

روزه‌های حرام

پرسش: روزه‌های حرام کدام است؟

روزه‌های حرام (روزه‌هایی که نباید گرفت)، عبارت است از:

۱. روزه عید قربان.

۲. روزه عید فطر.

۳. روزه ایام تشریق برای کسی که در منا است.

۴. روزه یوم‌الشک (روزی که نمی‌داند آخر شعبان است یا اول رمضان) به نیت ماه رمضان،

۵. روزه سکوت.

۶. روزه وصال (شب رانیز تا سحر روزه بگیرد).

۷. روزه مستحبی زن در جایی که با حق شوهر منافات داشته باشد.

۸. روزه مستحبی فرزند در جایی که باعث آزار و اذیت پدر و مادر گردد.

۹. روزه مریض و هر کس که روزه برای او ضرر دارد.

۱۰. روزه مسافر، به جز مواردی که استثنا شده است.^۱

عفو شدگان روزه

پرسش: بر چه کسانی روزه واجب نیست؟

همه مراجع: بر چند دسته روزه واجب نیست:

۱. پیرمرد و پیرزنی که گرفتن روزه برای آنان مشقت دارد.

۲. زن بارداری که گرفتن روزه برای حمل یا خودش ضرر دارد.

۳. زن شیردهی که گرفتن روزه، برای بچه یا خودش ضرر دارد.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، اقسام الصوم؛ توضیح المسائل، م ۱۷۳۹-۱۷۴۵.

۴. کسی که گرفتن روزه برای او ضرر دارد.

۵. کسی که بیماری دارد که زیاد تشنه می‌شود و نمی‌تواند تشنگی را تحمل کند.

۶. کسی که به سن بلوغ نرسیده است.

۷. زنی که خون حیض و نفاس می‌بیند.

۸. مسافری که نمازش شکسته است.

۹. کسی که به جهت ضعف بنیه، گرفتن روزه برای او مشقت فراوان دارد و غیر قابل تحمل است.

۱۰. کسی که بی‌هوش است و یا در کما به سر می‌برد.

۱۱. دیوانگان.^۱

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۲۹ و ۱۷۲۵؛ العروة الوثقی، ج ۲؛ کتاب الصوم، فصل فی موارد الرخصة فی افطار شهر رمضان.

پرسش

۱. پیامبر خدا روزه را پاک‌کننده گناهان می‌داند در صورتی که از
پرهیز شود.

الف. تعدی به حقوق دیگران ب. مبطلات

ج. گناهان کبیره د. پرخوری در افطار

۲. یکی از نام‌های دیگر رمضان

الف. صبر ب. تن‌درستی ج. عبادت د. پرهیزکاری

۳. هرگاه مصیبتی بر انسان وارد شد باید از یاری بجوید.

الف. نماز و حج ب. صبر ج. روزه و امامان د. امامان

۴. کدامیک از شفیعیان روز قیامت نیست؟

الف. روزه ب. روزه‌دار مؤمن

ج. معصومین علیهم‌السلام د. بهشت

۵. کدامیک از نام‌های ماه رمضان نیست؟

الف. مرزوق ب. صبر ج. باران اول پاییز د. برکت

۶. شب «جُهَنی» چه شبی است؟

الف. شبی که در آن عبادت خدا نشود

ب. شب‌های رمضان

ج. شب بیست و سوم رمضان

د. شبی است که پیامبر به معراج رفت

۷. کدامیک از مشخصات روزه عوام است؟

الف. گوش و چشم نیز روزه باشد ب. نخوردن و نیاشامیدن

ج. روزه دل د. خودداری از فکر گناه

۸. کدامیک از جملات زیر صحیح است:

الف. امضای تقدیر و سرنوشت آدمی در شب بیست و یکم رمضان است

ب. شب قدر اختصاص به کسی ندارد

ج. شب قدر تا قیامت پابرجاست

د. شب قدر مشخص نیست و می‌تواند یکی از روزهای سال باشد

۹. نشانه شب قدر کدام است؟

الف. بوی آن خوش است و تا دمیدن سپیده ایمن است

ب. در آن شب فرشتگان به آسمان بازمی‌گردند

ج. درهای بهشت گشوده است

د. اگر سوره دخان بخوانیم، آن شب برای ما مشخص می‌شود

۱۰. خداوند در حدیث معراج فرمود:

الف. لی‌احمد، هیچ عبادتی نزد من محبوب‌تر از دستگیری از مستمندان نیست

ب. روزه حکمت می‌آورد و حکمت معرفت می‌آورد و معرفت به تعیین

می‌رسد

ج. هیچ عبادتی برای من محبوب‌تر از روزه سکوت نیست

د. ایمان کشتی است، بادبان آن، توکل و مکان آن صبر و تیرک بادبان آن

نماز و روزه و زکات است

۱۱. کدامیک از جملات زیر صحیح است؟

الف. روزه برای تقرب به خدا خاص ادیان الهی است

ب. فقط مسلمانان روزه می‌گیرند

ج. روزه با هر نیتی باشد درست است

د. نماز تنها در ادیان الهی است

۱۲. به گفته امام صادق علیه السلام هرگاه حادثه‌ای جانکاه پیش آمد:

- الف. استغفار کنیم
- ب. به حج رفته و قربانی کرده
- ج. زیارت امام حسین علیه السلام
- د. روزه بگیریم و نماز بخوانیم

۱۳. به گفته پیامبر صلی الله علیه و آله دعای چه کسی مستجاب است؟

- الف. دعای مسافر و روزه‌دار
- ب. دعای زن باردار
- ج. دعای روزه‌دار دعای مسافر و دعای ستم‌دید
- د. ذات دعا مطلوب است و دعای هر کسی به نوعی مستجاب می‌شود

۱۴. کدام یک از جملات زیر صحیح است:

- الف. شب قدر، بهتر از هزار ماه است
- ب. روزه برای خدا و خود پاداش آن را می‌دهد
- ج. به محض غروب خورشید می‌توان روزه را افطار کرد
- د. همه موارد

۱۵. این سخن از کیست: «مؤمنان نگهبانان حدود الهی اند.»

- الف. پیامبر
- ب. حضرت علی علیه السلام
- ج. قرآن
- د. امام خمینی

۱۶. کدام روزه را باطل می‌کند؟

- الف. تنفس مصنوعی از طریق بازدم
- ب. استفاده از عطر
- ج. فرو بردن سر زیر آب
- د. مسواک زدن

۱۷. معنای فطره کدام است؟

- الف. زکات بدن
- ب. اسلام
- ج. سستی
- د. الف و ب

۱۸. زکات فطره را در چه مواردی می‌توان خرج نمود؟

- الف. در امور فرهنگی
- ب. کفاره روزه را می‌توان در امور فرهنگی خرج نمود؛ اما زکات فطره را نمی‌توان خرج کرد
- ج. برای فقیر
- د. زکات فطره مستحب است و می‌توان در هر امری خرج نمود

۱۹. روزه‌های حرام کدام است:

- الف. روزه عید قربان
- ب. روزه عید غدیر
- ج. روزه کسی که به سن بلوغ نرسیده است
- د. هیچ کدام

۲۰. آیا می‌شود، در ماه رمضان برای فرار از روزه، مسافرت کرد؟

- الف. تا قبل از روز بیست و سوم مکروه است
- ب. اشکال دارد
- ج. اشکال ندارد
- د. اگر قبل از روز بیست و سوم باشد اشکال ندارد